

BADIIY OBRAZ YARATISH MAHORATI (ISAJON SULTONNING “ALISHER NAVOIY” ROMANI MISOLIDA)

Madaminova Dilnura Bahodir qizi
Urganch davlat universiteti 2-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Isajon Sultonning “Alisher Navoiy” romanidagi badiiy obrazlar tahlil qilinadi. Shuningdek asarning mohiyati, kompozitsiyasi, boblari, yozuvchi mahorati, obrazlar, tarixiy voqealar haqida soʻz boradi.

Kalit soʻzlar: *Badiiy obraz, Navoiy, Husayn Boyqaro, epizodik obrazlar, badiiy obraz va inson.*

Badiiylik — sanʼatning ham joni, ham ruhi ekan, uni yuzaga keltiruvchi asosiy vositalardan biri — badiiy obrazdir. Adabiyotshunoslik ilmining kuzatishlariga koʻra obraz yaratishning ikki yoʻli mavjud:

1. Jamlash yoʻli bilan obraz yaratish;
2. Prototip asosida badiiy obraz yaratish;

Jamlash yoʻli bilan obraz yaratish haqida toʻxtalib oʻtirmaymiz. Demak, prototip (yunon. protos — ilk, dastlabki; tupos — namuna, nishona) — badiiy obraz uchun asos, nuqta boʻladi. Hayotda mavjud boʻlgan tarixiy yoki zamondosh shaxsga tayanib yozuvchi obraz yaratadi. Isajon Sulton ham tarixiy shaxsga tayanib Alisher Navoiy obrazini qayta yaratadi va yangi “Alisher Navoiy” romanini yozadi.

Adabiyot tarix va zamona materialiga murojaat qilishiga koʻra quyidagi obrazlarni vujudga keltiradi: Yozuvchi «tarix orqali zamonaning ichiga kirsas» (A.Tolstoy), tarixda boʻlib oʻtgan voqelikni obrazlarda gavdalantirsa, ular tarixiy shaxslar obrazi deb yuritiladi.

Badiiy asar qahramonlarini turlarga ajratish mumkindir, lekin ular oʻrtasiga Xitoy devorini qoʻyish tamoman notoʻgʻridir. Chunki goʻzal va hayotbaxsh bitta obraz (masalan Navoiy)ni — realistik obraz, epik obraz, bosh obraz, ijobiy obraz, tarixiy obraz deb yuritaverish haqiqatga toʻgʻri keladi. Isajon Sulton ham “Alisher Navoiy” romanida koʻplab tarixiy shaxslarga murojaat qiladi va tarixiy obrazlar yaratadi. Jumladan, Alisher Navoiy, Husayn Boyqaro, Pahlavon Muhammad, Sharafiddin Ali Yazdiy, Fazlulloh Abulays, Sayyid Hasan Ardasher, Lutfiy va boshqalar.

Alisherning bolaligi, yoshlik yillari, o'rtta yoshda ko'rgan-kechirganlari va keksalik pallasidagi foydalar romanda batafsil bayon qilinadi. Jumladan, "Mantiq ut-tayr" nomli bobida ham yosh Alisher holati: "Bolakayning ko'ngli go'yo qaqroq tuproq, bu mo'jiza kitob esa, go'yo Zamzam suvi edi. Qalb uni qonib-qonib ichib, o'ziga singdirib olardi", - deya tasvirlangan. Shuningdek, yozuvchi yosh Alisher obrazini yaratishda boshqa obrazlardan ham mohirlik bilan foydalangan. Tag'oyisi Muhammad Ali, shahzoda Husayn, Abu Abdulloh Kulohiy, enagasi Qutb(Qutbiya), Sharafiddin Ali Yazdiy, Lutfiy kabi epizodik obrazlar Alisherning yoshligidan qanday iqtidor sohibi ekanligini ochib bergan. Husayn Boyqaroning bolaligi: "bir yerda tinch o'tirolmaydigan, yerga ursa ko'kka sapchiydigan bola edi. Sho'hligi haddan oshavergach, mudarris Abu Abdulloh Kulohiy Nurmuhammad Atkaga shikoyat qildi...", - deya tasvirlanadi. Alisher va Husayn Boyqaro suhbatlari ham yozuvchi tomonidan mohirlik bilan tasvirlangan va bu kitobxon ongida do'stlik tuyg'ularini uyg'otadi: "Husayn Mirzo do'sti bilim va jaholat orasidagi nozik nuqtani darhol topib javob berganiga kulib yubordi: - Ikkimiz ikki tur lashkar boshida bo'lar ekanmizda? Siz o'z qo'shiningizni so'z mulkida yoyabering, men esa inson cherigini jang-u jadalga yo'llay. Har ikkisida ham g'alaba muqarrar bo'lsin..." yoki "Husayn Boyqaro Alisher Navoiydan "Pir kim-u, murid kim?" deb so'rabdi. Navoiy donolik bilan "Pirning tilagi - muridning tilagi bo'lishi kerak", deb javob beribdi. Shunda sulton Husayn o'zining Aqzab laqabli oq otini olib kelishlarini buyurib, aytibdi: - Siz pir, men murid bo'ladigan bo'lsam, siz shu otga minasiz, men uni yetaklaymen..." Tarixda bunday hol sira ko'rilgan emas. Hech bir zamonda shoh shoirga jilovdorlik qilgan emas.

Yozuvchi Husayn Boyqaro obrazini mohirlik bilan tasvirlaydi: "Endigina o'ttiz besh yoshga kirgan sulton vujudidan kuch-qudrat va g'ayrat yog'ilib turardi...", "Husayn Mirzo tajribali lashkarboshi bo'lib, g'alabalarining barchasi uning zukkoligi va donoligi bois edi. Urushga kirmasidan avval yovni puxta o'rganar, qo'shinning nima yeb, nima ichishidan to aslahasining turlarigacha, qancha bahodir-u qancha sarbozi borligigacha bilib olar, shuningdek, urushga kiriladigan yerning past-balandi, suvi qay tomondan ekanigacha taftish qilib, uni o'z g'alabasi yo'lida ishlatardi..."

Navoiyning bolaligidan toki umrining so'nggi kunlarigacha bo'lgan voqealar tarixiy faktlar bilan yoritilgan bu asarda badiiylik, ifodaviylik yuqori. Bilamizki, yozuvchi «tarix orqali zamonaning ichiga kirsam» (A.Tolstoy), tarixda bo'lib o'tgan voqelikni obrazlarda gavdalantirsa, ular tarixiy shaxslar obrazi deb yuritiladi. Alisher Navoiy - tarixiy obraz, roman esa tarixiy shaxslar obrazini yanada chuqur anglashimizga turtki bo'ladi.

Har qanday yetuk asar yozuvchi qalbining haroratidan, zo‘r hayajoni va kuchli ehtirosidan, butun salohiyatining qudratidan yaratiladi. Yozuvchi qalbi mo‘jizakor xazina sanaladi. Isajon Sulton bu romanni 2016-2020-yillarda yozganligi ko‘rsatilgan. Roman 2021-yilgacha qayta ishlanib, nashrga tayyorlandi. Xulosa o‘rnida shuni aytilish mumkinki, bu asar va undagi qahramonlar barkamolligi bilan kitobxonning fe‘l-atvorini, dunyoqarashini, xatti-harakatini — ruhiy va tashqi olamini o‘zligi bilan boyitadi, poklaydi va ezgulikka, insoniylikka yetaklaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI (REFERENCES)

1. *Belinskiy V. Adabiy orzular. T.: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san‘at nashriyoti, 1977, 104-105-betlar.*
2. *Isajon Sulton. "Alisher Navoiy" romani . Toshkent : Adabiyot nashriyoti, 2021-yil.*
3. *Umurov H. Adabiyotshunoslik nazariyasi. T. : A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 2004.*